

Гончаренко О.О.

доктор філософії у галузі права
суддя Межівського районного суду
Дніпропетровської області

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗБОЇВ

Оптимізація роботи правоохоронних органів, зокрема підрозділів кримінальної поліції, вимагає належного наукового забезпечення та розроблення комплексної методики оперативно-розшукової протидії розбоям, що зі свого боку потребує ґрунтовного дослідження та розроблення найважливішої її складової – оперативно-розшукової характеристики розбоїв, оскільки, як слушно зауважують науковці, критеріями відбору потрібної для правоохоронних органів інформації слугує оперативно-розшукова характеристика, котра використовується як модельна матриця [1, с. 46].

Оперативно-розшукову характеристику слід розглядати як опис закономірностей механізму вчинення і приховування неочевидних і латентних злочинів, а також ухилення від кримінального судочинства, що дозволяє виявити пошукові ознаки злочинної діяльності та криміногенні чинники і на їх основі окреслити ймовірні напрями виявлення та запобігання злочинам, способи приховування злочинів [2, с. 134].

Слід зазначити, що відповідно до ст. 187 Кримінального кодексу розбій, який відноситься до злочинів, визначається як напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (розбій) [3].

Як свідчить слідчо-судова практика, у більшості випадків розбій виражається у реальному заволодінні предметами посягання та реальному заподіянні шкоди особі, яка піддана насильству, при цьому в усіх випадках розбійних діянь настають наслідки від обох взаємопов'язаних дій у вигляді заподіяння фактичної шкоди або у вигляді створення небезпеки, реальної можливості заподіяння фактичної шкоди. Шляхом вивчення розглянутих судами кримінальних проваджень, встановлено, що в цілому мали місце чотири комбінації видів наслідків, а саме: а) створення небезпеки для життя, або здоров'я людини і реальне настання можливості заподіяння майнової шкоди – 9 %; б) створення небезпеки для життя або здоров'я людини і реальне заподіяння майнової шкоди – 34,5 %; в) реальне спричинення тілесних ушкоджень або позбавлення життя і настання реальної можливості заподіяння майнової шкоди – 13,1 %; г) реальне спричинення тілесних ушкоджень або позбавлення життя і реальне заподіяння майнової шкоди – 43,4 %. Тобто, у 91 % випадків мало місце певне реальне настання наслідків, при цьому в 43,4 % випадків мало місце реальне настання наслідків обох видів [4, с. 9–11].

На основі вивчення різних підходів (військово-топографічного, спортивно-топографічного, географічного, гносеологічного) слід підкреслити про існування двох видів розбоїв: а) які вчиняються на відкритій місцевості (у просторовому розумінні), – це злочини, що вчиняються поза будь-якими приміщеннями, а також замкнуто-огороженими ділянками місцевості; б) які вчиняються під час проникнення в житло, інше приміщення (внутрішню частину будівлі, споруди або багатоповерхового будинку, які належать колективу, організації, державі чи приватній особі) чи сховище (завжди певне місце або територія, які використовуються для постійного чи тимчасового зберігання матеріальних цінностей та мають будь-які засоби охорони від доступу сторонніх осіб).

Зазначені диференціюючі ознаки, незважаючи на свою багатогранність, мають оцінюватися слідчим та судом з урахуванням місця вчинення даного кримінального правопорушення, а також з точки зору її суб'єктивної оцінки винним на різних етапах кримінальної противної діяльності.

Інтенсивність розглядуваних кримінально протиправних діянь, які були вчинені до 2021 року, за регіонами України суттєво відрізняється. Високі коефіцієнти інтенсивності розбоїв у розрахунку на 100 тис. населення регіону спостерігаються у східних, південних областях та м. Києві; середні – у центральних, північних та окремих західних областях; низькі – у західних областях країни. В останні роки існує помітна тенденція до зростання інтенсивності розбоїв у центральних та західних областях – Черкаській, Полтавській, Житомирській, Київській, Сумській, Чернігівській, Волинській та Львівській.

Незважаючи на тенденцію зниження впродовж останніх років, розбійні напади є кримінальними правопорушеннями, які суттєво впливають на кримінальну ситуацію в Україні. Важливою кримінологічної особливістю цих посягань є те, що їх кількісні показники дуже швидко реагують на погіршення або покращення кримінальної ситуації в країні і можуть розглядатися як своєрідний індикатор ступеня її благополуччя [5, с. 211].

Узагальнення результатів вивчення особи злочинця засвідчило, що абсолютна більшість осіб, які вчинили розбійні напади – чоловічої статі (96,8 %), перебували у віці 18-28 років, не працювали і не навчалися на момент вчинення злочинів (79 %), мали середню та базову загальну середню освіту (6–72 %), були неодруженими, громадяни України (97 %). В останній рік прослідковується «дорослішання» цього виду корисливо-насильницьких кримінальних протиправностей: кожен третій злочин вчиняється особами у віці від 18 до 39 років. Разом з тим, спостерігається тенденція збільшення кількості розбоїв неповнолітніми, у тому числі особами, які на момент вчинення цих кримінально протиправних діянь не досягли віку кримінальної відповідальності.

Слід підкреслити, що 26,2 % осіб, які вчинили розбої, є особи жіночої статі. Особистісні якості правопорушниць, які вчиняють розбої, дещо

відрізняються від характеристик особистості злочинців чоловічої статі. Більшість опитаних працівників оперативних та слідчих підрозділів зазначають, що злочинці жіночої статі більш скриті, замкнуті, іноді травмовані життєвими обставинами. Водночас вони, у порівнянні з особами чоловічої статі, які притягувались до кримінальної відповідальності за вчинення розбоїв, більш винахідливіші, хитріші та егоїстичніші.

На момент учинення розбоїв значна кількість осіб ніде не навчались і не працювали (63,1 %), а 28,5 % не мали навіть постійного місця проживання. У місті проживали 49,2 % осіб, у селищі (сільській місцевості) – 22,3 %.

Більшість розбійних нападів вчинялися особами, які раніше притягувались до кримінальної відповідальності (63 %), з яких 89 % вчинялися особами, які раніше були засуджені за кримінальні правопорушення проти власності. У стані алкогольного сп'яніння зазначену категорію злочинів вчинили 31,5 % осіб, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння – 26,2 %.

Кількість розбоїв, вчинених за попередньою змовою або у складі організованої групи (злочинної організації) має значну питому вагу і виражену тенденцію до збільшення. Є підстави вважати, що офіційні статистичні дані неповною мірою відображають дійсний показник групової та організованої злочинності у справах розглянутої категорії. Це пояснюється тим, що злочинці для того, щоб уникнути більш суворої відповідальності, беруть усю провину на себе, не повідомляють справжніх прізвищ та інших даних про спілників. З іншого боку слідчі та працівники підрозділів кримінальної поліції не завжди встановлюють усіх учасників таких злочинів, не вживають належних заходів для їх пошуку і притягненню до відповідальності [6, с. 63].

Мотивацією до вчинення цих злочинів виступає неправомірна користь, яка супроводжується зухвалістю та насильством. Формування мотивації кримінально протиправної поведінки розбійників є складовою частиною їх становлення та розвитку. Мотивація такої поведінки відображає загальну спрямованість особи, тому її з'ясування є важливим для розуміння психічного ставлення особи до вчиненого кримінально протиправного діяння. Своєрідність мотиваційних процесів повинна визначати і специфічне коло питань, які необхідно з'ясувати під час розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Вчинення значної кількості розбоїв залежить не тільки від злочинця, але й від потерпілої особи, характеру їх взаємодії. У середньому 62 % чоловіків та 38 % жінок були жертвами розбійних нападів. Переважна більшість потерпілих є повнолітніми особами (95-96 %), з них найбільше у віці 25-39 років (36,3 %). Жертвами розбоїв стають різні верстви населення. В абсолютній більшості досліджених випадків особи, які вчиняли розбої, не були знайомі до вчинення злочину з жертвами цих злочинів.

Результати аналізу емпіричних матеріалів та наукових досліджень з даної проблематики дають нам підстави виокремити наступні тенденції і закономірності, пов'язані з характеристикою розбоїв, що вчинені на території країни:

- 1) вчинення більшості таких діянь на відкритій території (вулиці, прибудинкова територія, під'їзди, зупинки транспорту, парки);
- 2) більшість розбоїв вчиняється у нічний час (напади на квартири, будинки);
- 3) вчинення розбоїв відбувається в осінньо-зимовий період;
- 4) відбувається значне збільшення розбійних нападів на помешкання громадян в останні роки та переорієнтація вуличних розбійників на напади на квартири;
- 5) у 48 % випадків під час вчинення розбоїв відбувається спричинення тілесних ушкоджень;
- 6) застосування злочинцями зброї та підручних предметів для нанесення тілесних ушкоджень у 50 % випадків вчинення;
- 7) предметами вчинення цих кримінально протиправних діянь є мобільні телефони (48,6 %); гроші (34,7 %); вироби з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, ювелірних виробів та прикрас (11,1 %); предмети одягу, курток, шуб, хутр (18,1 %). У 2021 р. серед предметів цих посягань більшість складала грошові кошти (56,6 %) й мобільні телефони (13,4 %);
- 8) у більшості випадків матеріальна шкода, завдана потерпілому, не перевищувала 10000 грн. (41,5 %);
- 9) переважна більшість членів групи, що вчиняють розбої, раніше засуджені особи.

Список використаної літератури:

1. Драчова К. В. Протидія грабездам та розбоям, які вчиняють неповнолітні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 206 с.
2. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблеми теорії та практики : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 428 с.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26 (із змінами та доповненнями).
4. Горішній О. О. Кримінально-правова характеристика розбою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2010. 22 с.
5. Лісниченко Л. В. Кримінологічна характеристика і заходи запобігання грабездам та розбійним нападам : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 271 с.
6. Федосов О. С. Оперативно-розшукове забезпечення виявлення та розслідування розбоїв : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 281 с.